

СИНЕРГІЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУSYNERGY OF CROSS-BORDER COOPERATION
AND REGIONAL DEVELOPMENT

У статті наведені аргументи щодо доцільності застосування синергетичної методології для усвідомлення передумов, альтернативних напрямів та очікуваних ефектів регіонального розвитку. Гетерогенність регіональних систем, наявність диспропорцій у показниках економічного зростання, асиметрія регіонального розвитку розглядаються як базові передумови для виникнення ефекту синергізму в результаті транскордонного співробітництва. Управління регіональним розвитком доцільно здійснювати на засадах активізації внутрішнього потенціалу території, перманентного удосконалення просторово-часових комбінацій продуктивних сил, налагодження демократичних відносин між органами регіональної влади, представниками бізнесу і місцевим населенням, а також чіткого розуміння місця та ролі регіональної системи у національній економіці, євроінтеграційних об'єднаннях та глобалізаційних процесах. Транскордонне співробітництво трактується як спосіб кращої реалізації внутрішнього потенціалу регіонів та вибору оптимальної атрактивної цілі після проходження ними "точок біфуркації".

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, синергія, транскордонне підприємництво, транскордонне співробітництво, транскордонний кластер, транскордонний регіоналізм, транскордонні зв'язки.

УДК 339.9:332

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.76-6>

Терещенко Т.В.

к.е.н., доцент,
деканеса факультету управління
та економіки

Хмельницький університет
управління та права
імені Леоніда Юзькова

Хитра О.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри публічного управління
та адміністрування
Хмельницький університет
управління та права
імені Леоніда Юзькова

Tereshchenko Tetiana

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University
of Management and Law

Khytra Olena

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University
of Management and Law

The arguments regarding the expediency of using a synergistic methodology to understand the prerequisites, alternative directions and expected effects of regional development have been presented in the article. From the point of view of a synergistic approach, regions have a special status in the context of their relationship, on the one hand, with the system of the national economy (they act as an integral part of which primarily in the administrative and territorial aspect), and on the other hand, with the world economy (in the context of the processes of global regionalization and primarily due to cross-border cooperation programs). In the same way, individual business entities, having a territorial attachment and based on the use of local productive forces, can at the same time be part of various interregional associations, work both to strengthen the competitive advantages of the region, and fulfil national economic development tasks. The heterogeneity of regional systems, the presence of disproportions in the indicators of economic growth and the general asymmetry of regional development can be considered as signs of its non-linearity and, at the same time, as basic prerequisites for the establishment of cross-border cooperation, arising of emergent characteristics and effect of synergy in complex regional systems. The initiation of cross-border cooperation is associated with the passage of the "bifurcation point", after which it is possible to achieve more advantageous spatio and temporal combinations of productive forces, which will ensure the maximum benefit from participation in interregional associations of various levels. It has been proposed to interpret the synergistic effect of cross-border cooperation as the result of the correct choice of attractive goals in the process of evolution of the regional system, which can be effectively achieved both by using its internal potential and by establishing mutually beneficial foreign economic ties, which ultimately leads to a rapid growth of economic indicators, social and environmental efficiency of the functioning of the regional economic complex, reducing the level of entropy (as a manifestation of disorganization and disorder), strengthening the competitive advantages of the region and increasing its importance in the context of the implementation of national strategic goals (including European integration policy).

Key words: region, regional development, synergy, cross-border entrepreneurship, cross-border cooperation, cross-border cluster, cross-border regionalism, cross-border relation.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації зростає роль транскордонного співробітництва (ТКС) у житті регіонів і громад та відкриваються нові можливості для активізації господарської діяльності на периферійних територіях та підвищення їх конкурентоспроможності. Втім, не завжди результати такого співробітництва відповідають стратегічним орієнтирам сталого розвитку кожного регіону, його соціально-економічним інтересам та вимогам екологічної безпеки. Тому актуальним є питання пошуку способів підвищення ефективності транскордонної співпраці.

За нашим переконанням, програми ТКС доцільно розглядати як потужний синергетичний імпульс для розвитку як прикордонних, так і решти територій країни. Відповідно, постає проблема детального

дослідження логіки налагодження синергетичних зв'язків у ході міжрегіональної співпраці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасними науковцями досліджуються різні аспекти транскордонного співробітництва. Зокрема, В. В. Зеліч [1] дослідила питання формування і впливу прикордонного середовища на розвиток транскордонної співпраці на різних рівнях. І. І. Колобердянюк і Ю. В. Баклаженко [2] виконали аналіз участі України у програмах ТКС. В. Г. Ковальов [3] досліджує місце і роль процесів децентралізації у становленні інституту транскордонного співробітництва, виходячи з принципу субсидіарності. В. А. Чеботарьов і В. Б. Цеханович [4] окреслили шляхи обмеження ключових бар'єрів транскордонного співробітництва.

Чимало вчених акцентують увагу на ролі транскордонного співробітництва у регіональному та місцевому розвитку. Так, В. Ф. Проскура і М. Л. Фозекош [5] виконали аналіз сучасних проблем, які знижують ефективність прикордонної співпраці на місцевому рівні. В. П. Приходько [6] обґрунтовує ефективність взаємного впливу євро регіонального співробітництва та функціонування регіональних економічних систем в Україні. В. Б. Цеханович [7] зауважує, що більшість прикордонних регіонів має можливість за рахунок активізації євро регіонального співробітництва більш успішно розвиватися, формувати зони з підвищеною підприємницькою та інноваційною активністю. П. А. Куцаб [8] досліджує місце і роль ТКС у розвитку регіонів через формування доданої вартості. В. В. Маркович [9] дійшов висновку, що ефективність транскордонного співробітництва можна оцінювати на основі результатів реалізації його цілей – регіонального розвитку (структурна трансформація, вплив на соціально-економічний розвиток) та транскордонної конвергенції (посилення зв'язків, конвергенція рівнів розвитку регіонів). О. А. Корнелюк, Ю. І. Завадська і Р. В. Чапко [10] вважають, що розробка та реалізація спільних транскордонних стратегій і регіональних програм з розвитку ТКС сприяє зменшенню диспропорцій соціально-економічного розвитку в транскордонному просторі та поступовому зближенню параметрів прикордонних регіонів сусідніх країн. О. І. Заяць [11] наголошує на тому, що економічні зв'язки прикордонних регіонів є визначальними суб'єктами майбутньої конвергенції сусідніх країн.

Зрештою, у низці досліджень обґрунтовується наявність ефектів синергії у процесах транскордонного співробітництва. Зокрема, Я. А. Жаліло [12] дослідив еволюцію інституційних чинників, які забезпечують отримання позитивного синергетичного ефекту від транскордонної співпраці. С. І. Коваленко [13] зробив висновок, що кластерна форма мезоінтеграції на основі кооперації морегосподарського комплексу і організацій транскордонного євро регіону забезпечує співпрацю, яка приводить до ефективного кінцевого результату на основі ефекту синергії. А. Р. Дунська і Г. П. Жалдак [14] запропонували механізм розвитку транскордонної взаємодії, який дасть змогу розвивати зовнішньоекономічні зв'язки у прикордонних регіонах України, підсилить синергетичний ефект від співпраці та допоможе у створенні нових форм ТКС.

Отже, актуальним є питання теоретико-методологічного обґрунтування і практичного впровадження інструментів генерування ефектів синергії від транскордонної співпраці для прикордонних регіонів України з подальшою проєкцією одержаних вигод на інші елементи національної економічної системи.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування передумов виникнення ефекту синергії між програмами ТКС і рівнем регіонального розвитку, що створює, своєю чергою, можливості для максимального поширення синергетичних взаємозв'язків у масштабі всієї економіки держави та синхронізації її “коливань” з траєкторією еволюції синергетично цілісної світової економічної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з напрямів реалізації євроінтеграційної політики України є формування механізму транскордонного співробітництва, що знаменує перехід від спрощеної прикордонної торгівлі до багатовекторної співпраці і сприяє всебічному розвитку прикордонних регіонів суміжних країн [5, с. 140]. Так, у ст. 446 Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС зазначається, що “сторони сприяють взаєморозумінню та двосторонньому співробітництву у сфері регіональної політики щодо методів формування та реалізації регіональних політик, зокрема багаторівневого управління та партнерства, з особливим наголосом на розвитку відсталіх територій і на територіальному співробітництві, при цьому створюючи канали зв'язку та активізуючи обмін інформацією між національними, регіональними і місцевими органами влади, соціально-економічними утвореннями та представниками громадянського суспільства” [15].

Згідно з Законом України “Про транскордонне співробітництво” [16], метою ТКС є формування добросусідських відносин та поглиблення взаємодії суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва, що сприяє спільному вирішенню завдань місцевого та регіонального розвитку. Значна увага питанням транскордонного співробітництва приділяється також у Державній стратегії регіонального розвитку України на період 2021–2027 рр. [17]. Зокрема, нею передбачене виконання Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на період до 2027 року, спрямованої на сприяння формуванню та розвитку транскордонних кластерів в Україні; запровадженню механізмів підтримки транскордонних індустріальних та технологічних парків, економічних і промислових зон на території України.

В умовах євроконвергенції та поглиблення інтеграції України у світовий економічний простір посилюється роль транскордонного співробітництва регіонів, яке дозволяє розширити економічну, екологічну, митну, культурну, освітню та інші сфери співпраці в рамках прикордонних територій [8, с. 384]. Одним з істотних наслідків глобалізації є зростання економічної взаємозалежності країн і регіонів, когерентність їх господарських комплексів, внаслідок чого відбувається формування єдиного світового ринкового господарства, посилюється не лише функціональна, а й інституційна

конвергентна взаємодія на регіональному рівні. Цілковито погоджуємось з тезою, що аналіз передумов і наслідків міжрегіонального співробітництва необхідно здійснювати в координатах “зовнішньоекономічна діяльність регіону – зовнішньоекономічні зв’язки регіону – транскордонний регіоналізм” (рис. 1), тому що саме вони набувають різноманітних форм взаємодії як підприємницьких структур, виступаючи складовою зовнішньоекономічної діяльності регіонів суміжних держав, так і зовнішньоекономічних зв’язків регіональних органів влади, поступово перетворюючись на форму розвитку транскордонного регіоналізму [11, с. 21].

Транскордонне співробітництво, як специфічна сфера політичної, зовнішньоекономічної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності [1, с. 757], характеризується низкою особливостей: наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів, об’єднанням зусиль для розв’язання проблем екологічної безпеки, більш обширними особистими зв’язками людей, значно вищим навантаженням на інфраструктуру тощо [18, с. 14–15].

Будучи спрямованим на досягнення максимального зближення соціально-економічного розвитку регіонів, ТКС базується на стикові інтересів, спільній історичній спадщині, на засадах взаємозалежності регіонів у географічній та економічній площинах, несуперечливості майбутніх політичних цілей. Такий підхід акцентує увагу на спільних діях громад та органів влади, спрямованих

на трансформацію кордонів у спільні потенційні вигоди [8, с. 385].

Економічним базисом ТКС виступає транскордонне підприємництво (ТКП) як ділова взаємодія фірм, розміщених на суміжних прикордонних територіях різних країн, головною метою якої є отримання прибутку за рахунок переваг транскордонних ділових операцій. Синергетичний контекст ТКП впливає з того факту, що продаж товарів чи надання послуг у сусідній країні, налагодження виробництва чи створення спільного підприємства по інший бік кордону забезпечують залученим сторонам більше переваг, ніж вони мали б, якби здійснювали економічну діяльність лише у власних країнах. Існування кордону дає можливість для формування різних форм і методів співпраці підприємств, що зумовлює наявність транскордонних зв’язків. Уздовж кордону створюється особливий тип простору, який характеризується різною інтенсивністю транскордонних потоків [1, с. 759–760].

“Транснаціональний простір” ототожнюється з постійними потоками людей, товарів, ідей, символів, послуг через кордони [19, с. 49]. У контексті теорії транснаціональних просторів міжнародні економічні відносини (як і феномен регіонального співробітництва) сприймаються як сфера взаємодії не лише державних органів, а й різноманітних суспільних інституцій, а також агентів, які беруть участь у здійсненні транснаціональних комунікаційних зв’язків. Таким чином, сучасні регіональні й трансрегіональні взаємодії підтверджують когнітивну цінність моделі “дворівневої гри”,

Рис. 1. Транскордонне співробітництво: передумови виникнення і роль в економічному розвитку регіонів

Джерело: складено авторами на основі опрацювання [11]

коли всі учасники постають перед необхідністю вибудувати специфічну систему відносин як з внутрішніми, так і з іноземними контрагентами [11, с. 23].

Транскордонне співробітництво здійснюється у форматі транскордонних регіонів. Регіон варто розглядати як поліструктурну систему з безліччю стійких взаємозв'язків між економічними утвореннями одного рангу, котрі, своєю чергою, визначають існування порядку вищого рангу. Регіон є підсистемою соціально-економічної системи країни, яка, з одного боку, гарантує збереження автономності інтересів окремих регіонів, а з другого – захищена у досягненні загальнонаціональних стратегічних цілей [20, с. 36].

При формуванні нової (інтегральної) парадигми регіонального розвитку регіони доцільно розглядати як “складні об'єднані ієрархічні комплекси різного таксономічного рівня”, причому вони можуть виконувати роль ланки в технологічному ланцюжку виробництва продукції та визначати міжнародну спеціалізацію держави [21]. З географічної та економічної точок зору, регіони є невід'ємними складовими країни, що синхронізовані з динамікою її соціально-економічного поступу, але водночас, будучи відносно незалежними структурами, вони розбудовують складну мережу взаємовідносин з іншими регіонами.

У зарубіжній літературі прикордонні регіони трактуються як територіальні одиниці, для яких регіональна єдність може проявлятися у використанні фінансових можливостей, відмінностей у розмірі оплати праці, диференціації вартості товарів та послуг, а також розбіжностей в інституційних нормах [22]. Водночас, функціональні транскордонні регіони створюються на основі прикордонних територій, які мають спільні (або взаємодоповнюючі) ресурси, історію, соціальну та культурну схожість, тобто потенціал для кооперації та міжрегіональних зв'язків у різних галузях [2, с. 35]. Однією з особливостей транскордонної співпраці є те, що вона забезпечує цілісність територіальної системи транскордонного регіону, а складові території одного транскордонного регіону можуть одночасно належати декільком територіальним системам різних транскордонних регіонів [1, с. 757].

З точки зору синергетичного підходу відбувається формування таких співвідношень і пропорцій між окремими елементами соціально-економічного комплексу, які б створювали умови для ефективної інтеграції регіону до територіального поділу праці і розв'язання внутрішньорегіональних проблем. Це сприятиме кращому використанню власних адаптивних властивостей регіону, що виникають як наслідок його здатності до самоорганізації. З точки зору І. О. Ліщинського, у довготерміновій перспективі механізм саморе-

гулювання приводить до подолання регіональних відмінностей та досягнення рівноважного стану, а отже, регіональне домінування окремих “полісів” з часом буде згладжене відповідно до одного з типів абсолютної, умовної чи клубної конвергенції [23, с. 14]. Ефект синергії, що виникає при цьому, являє собою істотний фактор інтенсифікації відтворювальних процесів у зазначеному напрямі (між- і внутрішньорегіональна інтеграція), що дозволяє у короткі терміни і за відносно невисоких витрат забезпечити зростання регіонального виробництва, залучити до відтворювального процесу вільні ресурси, а отже, підвищити рівень соціальної стабільності у регіоні [24, с. 60].

Згідно з синергетичною методологією, транскордонне співробітництво може відіграти вирішальну роль в регіональному розвитку, виступаючи аналогом “точки біфуркації”, після проходження якої відбувається якісне переродження системи. Так, зовнішньоекономічні угоди провідних компаній можна розглядати як “параметри порядку”, що визначають стан системи у кожний момент часу і формують зовнішньоекономічний потенціал регіону. Враховуючи принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва, кожен суб'єкт має можливість самостійно обирати зарубіжних партнерів, форми виходу на іноземні ринки і види зовнішньоекономічних операцій, керуючись передусім власними стратегічними цілями. Водночас, зовнішньоекономічна політика держави виконує роль детермінуючого параметра для регіонів та окремих підприємств. З такої точки зору зовнішньоекономічний потенціал регіону набуває т. зв. емерджентних рис – характеристик, які у явному вигляді відсутні як у загальнодержавній стратегії (скеровуюча система), так і в стратегіях окремих господарюючих суб'єктів (підпорядковані системи), але притаманні розвитку регіону як відносно самостійної системи мезорівня.

Крім того, зовнішньоекономічні операції окремих підприємств можуть вважатися флуктуаціями, які порушують початково сформований порядок та обумовлюють деякі відхилення від окресленого курсу регіональної зовнішньоекономічної стратегії. Наростання означених флуктуацій неминуче підштовхує систему до точки біфуркації, яка запускає режим самоорганізації і, в нашому випадку, формує унікальний транскордонний простір, в якому перетинаються інтереси вітчизняних та зарубіжних господарюючих суб'єктів, органів місцевої влади та мешканців відповідних населених пунктів. Після проходження точки біфуркації ознаки регіональної системи змінюються кардинальним чином і, відповідно, змінюється її роль у зовнішньоекономічному комплексі держави, трансформуються міжрегіональні зв'язки і створюються нові умови для ведення зовнішньоекономічної діяльності кожним підприємством. За термінологією

синергетики, відбувається вибір атрактора – нової мети і параметрів упорядкування.

Також можна стверджувати, що транскордонне співробітництво – наслідок відкритості регіону як складної системи, яка завжди прагне позбутися зайвої ентропії (аналог хаосу, технічної зношеності, фінансової виснаженості, людської втоми тощо) і залучити з зовнішнього середовища джерела негативної ентропії, що асоціюється передусім з перспективами досягнення більш високого рівня організованості, координованості зусиль, інформаційного потенціалу. Завдяки налагодженню ТКС ступінь відкритості системи, її нелінійності і дисипативності ще більше зростає, що, у свою чергу, обумовлює її високий рівень складності, розмаїття елементів та форм їх когерентного сполучення, а отже, потребує пошуку нових механізмів управління, що відповідатимуть новим умовам функціонування.

Бурхливий розвиток процесів регіоналізації є результатом суттєвих змін, що відбуваються у різних сферах співпраці прикордонних регіонів і країн. В їх основі лежить визнання того, що тільки через співпрацю, передусім з прикордонними державами, можна оптимально використовувати багатосторонній потенціал, яким володіє кожна країна. Втім, нерідко зовнішньоекономічна політика окремих держав не повною мірою враховує інтереси й позиції територіальних суб'єктів регіонального співробітництва, що, за нашим переконанням, веде до “нерезультативних” флуктуацій, наростання ентропії, виходу системи на хибний атрактор розвитку і нівелювання ефектів синергії. Відтак, регіональний поступ – це комбінація численних ендегенних й екзогенних факторів, тобто він залежить як від спектру локальної активності, так і від міжрегіональної, національної та глобальної систем [23, с. 14]. Регіональне співробітництво територій, з одного боку, є стратегічним ресурсом розвитку зовнішньоекономічної відкритості економіки, а з іншого – може створювати проблеми його використання у зв'язку з периферійним характером розвитку економік інших регіонів [11, с. 21].

Поняття нового регіоналізму об'єднує низку різнорідних процесів, суть яких полягає в утворенні регіонів, які не пов'язані з офіційними кордонами та характеризуються високим конкурентним статусом. На відміну від старого регіоналізму, методологічною основою якого виступав неолібералізм, новий регіоналізм, якому притаманні більш глибокі форми конвергенції, базується саме на економічній синергетиці. Як стверджує Г. В. Возняк, перехід від єдиного “управлінського центру” регіонального розвитку до багатоцентристської регіональної політики неминучий [20, с. 34]. Метою відкритого регіоналізму є забезпечення вільного руху товарів, послуг, капіталів і робочої сили між учасниками інтеграційних об'єднань та досягнення найбільш

ефективної комбінації факторів виробництва. Зауважимо, що синергетичний ефект характеризується не простою сумою окремих показників результативності, а є набагато більшим за рахунок мультиплікаційного ефекту, що може проявлятися у: зміні продуктивності ресурсів; використанні та формуванні інтелектуального і ресурсного потенціалів; зростанні конкурентоспроможності регіонів тощо. Крім того, ефект синергії залежить від впровадження інституціональних та управлінських детермінант становлення нового регіоналізму [25, с. 12].

Порівняльний аналіз конкурентоспроможності прикордонних регіонів свідчить про наявність глибоких і багатовимірних асиметрій місцевих економік по обидва боки кордонів, які, у свою чергу, обумовлюють ефект їх взаємодоповнюваності. Асиметрія необхідна для створення ефекту порівняльної вартості економічної і соціальної діяльності, генерування ефекту синергії та взаємовигідного співробітництва [6, с. 11]. На рис. 2 схематично відображена роль регіонів у прискоренні євроінтеграційних процесів, що здійснюються через механізми ТКС, завдяки емерджентності показників розвитку прикордонних територій, що забезпечують своєрідну “синхронізацію” темпів економічного зростання в умовах початкової асиметрії потенціалів співпрацюючих сторін.

Так, прикордонні регіони України, залучені до програм ТКС, мають додаткові можливості досягнення стратегічних цілей розвитку в рамках реалізації регіональних стратегій через використання ресурсів Європейського інструмента сусідства та Програми Територіального співробітництва країн Східного партнерства. З іншого боку, відсутність спільного бачення ТКС між прикордонними українськими областями та адміністративно-територіальними одиницями сусідніх країн, інституційно закріпленого у відповідних угодах, перешкоджає використанню усіх можливостей такого співробітництва, і, відповідно, потенціал утворення “точок синергії” означених програм і стратегій регіонального розвитку наразі є практично не реалізованим [26, с. 8].

Втім, взаємоскоординоване просторове планування в межах ТКС, “інвентаризація” проблем та формування алгоритму їх ліквідації можуть створити умови для взаємодії в межах ефективного використання рушіїв розвитку транскордонних територій України та сусідніх країн [27, с. 24]. А сукупність взаємовигідних економічних відносин з транскордонною єврорегіональною ідентичністю здатна створити на цих територіях “Європу в мініатюрі” та сприяти загальному успіху інтеграції європейських держав [28, с. 40]. Таким чином, у зв'язку з розширенням та поглибленням співробітництва країн-членів ЄС та України прикордонні регіони повинні стати зонами контакту національних гос-

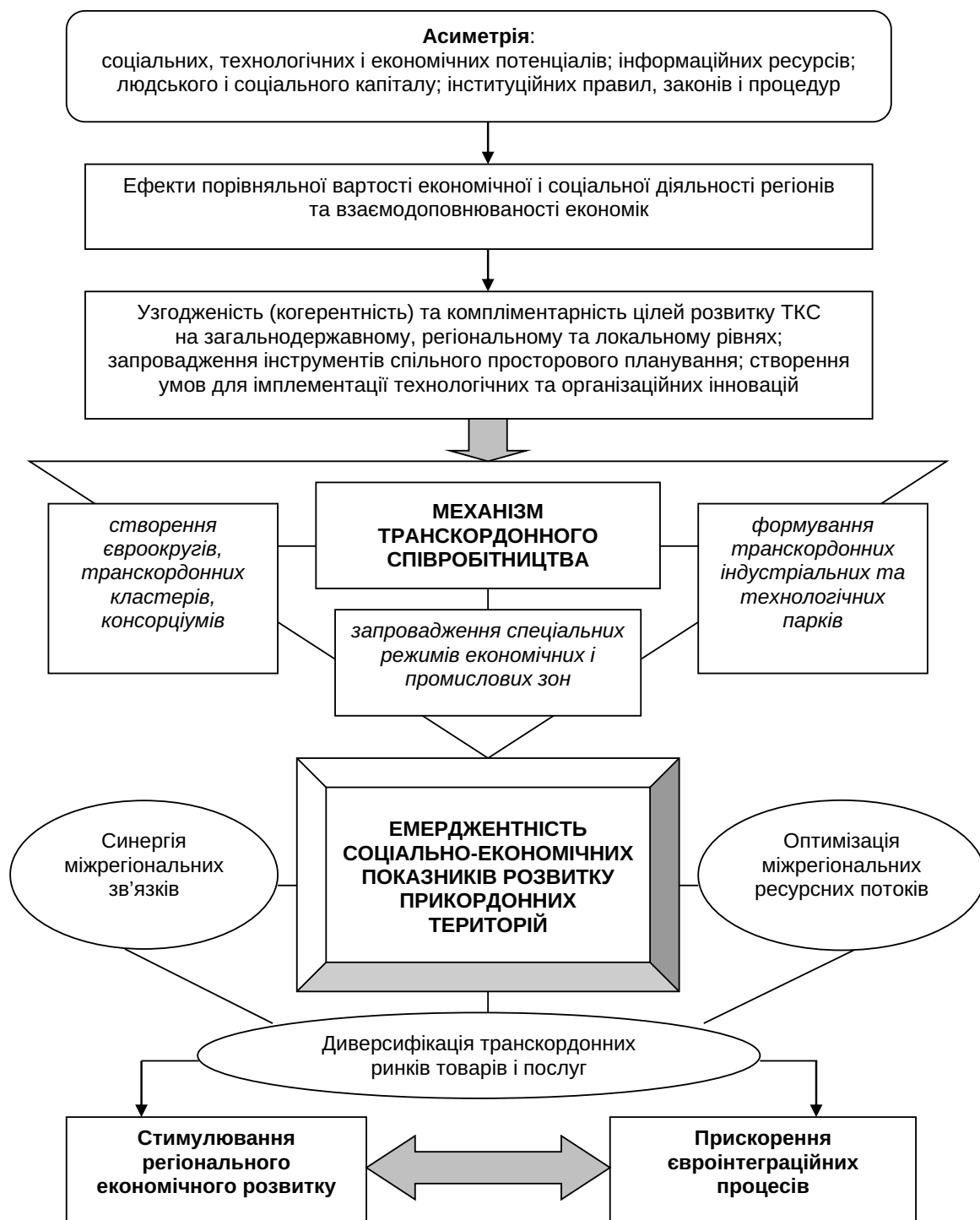

Рис. 2. Синергетична роль регіонів у механізмі транскордонного співробітництва

Джерело: складено авторами на основі опрацювання [6]

подарств, а їх міжнародні проєкти – точками зростання економіки та соціуму областей [6, с. 10].

Ключовими напрямками розвитку зовнішньоекономічних зв'язків транскордонного регіону на засадах синергетики повинні стати: формування торговельно-посередницьких мереж, розвиток логістичних систем, створення транскордонних кластерів та консорціумів, індустріальних і технологічних парків, а також (що не менш важливо)

розбудова неформальних інститутів розвитку транскордонного підприємництва та еволюції транскордонних ринків. Механізм дії преференційних режимів у транскордонних регіонах полягає у стимулюванні іноземного інвестування, освоєння нових технологій та імпорту високотехнологічного обладнання, що веде до розвитку транскордонного бізнесу та диверсифікації транскордонних ринків товарів і послуг [6, с. 12].

За рахунок поступової “дифузії інститутів”, імплементації технологічних та організаційних інновацій прикордонні території набувають нового інструментарію оволодіння власними локальними ресурсами, і це стає їх конкурентною перевагою. На зміну обмеженому кордонами географічному простору приходить інституційний простір з притаманною йому екстериторіальністю. Це робить імовірною несталість транскордонних утворень, якщо вони не базуються на відповідній емерджентності. Синергія міжрегіональних зв'язків впливає на темпи економічного зростання, соціальну інфраструктуру, рівень життя населення, і для її досягнення необхідні передусім інструменти оптимізації міжрегіональних ресурсних потоків [12, с. 44–45].

Серед перспективних форм ТКС варто відзначити евроокруги – об'єднання, утворені завдяки дво- та багатостороннім угодам ТКС на території населених пунктів або міських агломерацій, які локалізовані на транскордонній території двох або більше держав. Сучасною формою ТКС також є консорціум університетів та науково-дослідних установ – форма транскордонного співробітництва між університетами, науково-дослідними установами України та країн ЄС, які локалізовані на прикордонній території в межах освітньої мобільності, комерціалізації науки, наукового туризму, міжкультурної взаємодії та в інших сферах [26, с. 44].

Синергетичний ефект досить яскраво проявляється у співпраці учасників транскордонного кластера (ТКК), або транскордонного об'єднання за участю регіональних кластерів сусідніх країн [13, с. 157]. Особливістю ТКК є те, що його учасники знаходяться в різних податкових, тарифних і правових умовах у сусідніх країнах, але можуть мати спільні підприємства, використовувати спільну інфраструктуру та працювати на транскордонних ринках. Транскордонний кластер має переваги перед прикордонною територією: він може отримувати місцеві державні ресурси, має невисокі транспортні витрати та низькі бар'єри для обміну або конвергенції техніки, людських та інших внутрішніх ресурсів. Основними джерелами синергії в кластерах є обмін знаннями, взаємно доступні кваліфіковані людські ресурси для учасників або можливість спільного використання соціальних пільг [7, с. 163–164].

Процес зосередження найбільш ефективних і взаємопов'язаних видів економічної діяльності, тобто сукупність взаємопов'язаних груп успішно конкуруючих фірм, які утворюють золотий перетин усієї економічної системи держави та забезпечують конкурентні позиції на регіональному, міжгалузевому, національному та світовому ринках, С. І. Коваленко позначає терміном “кластерогенез” [13, с. 156]. Набуваючи безлічі інваріантних проявів і форм, процес транскордонного кластерогенезу найбільш масштабно й динамічно розгортається

на територіях, які виконують місію найважливіших гео економічних транспортних коридорів країни, її інноваційно-комунікаційних центрів.

Важливу роль відіграє узгодженість і компліментарність цілей розвитку ТКС на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях, що зумовлює когерентність цілей програм транскордонного співробітництва, стратегій регіонального розвитку в Україні та інклюзивний підхід до організації взаємодії в межах ТКС, який передбачає участь місцевих стейкхолдерів [26, с. 4].

Сучасний етап регіональної політики все чіткіше орієнтується на місцевий підхід, який надає пріоритет розмаїттю як реальній європейській цінності. У структурі політики транснаціоналізації економіки регіонів поряд з такими напрямками, як інтровертна транснаціоналізація (взаємодія з присутніми в економіці регіонів зарубіжними ТНК), екстравертна транснаціоналізація (формування великих корпоративних структур), виділяється ще й політика реалізації “місцевих синергізмів”, яка передбачає формування динамічного регіонального соціально-економічного середовища з такою щільністю інституціонального забезпечення реалізації специфічних переваг окремих територій, яка може позитивно вплинути на комплексний розвиток економіки регіонів. “Місцеві синергізми” розглядаються як унікальні і неповторні комбінації факторів та умов розвитку конкретного об'єкта (у т. ч. переваг ТКС) [29].

Таким чином, запорукою економічного зростання регіонів сьогодні є не концентрація основних ресурсів і адміністративних повноважень, а передусім зростання організаційного потенціалу та мобілізація соціального капіталу за рахунок мережевої (інформаційної) взаємодії системних акторів регіонального розвитку [30, с. 164]. Зрештою, сучасна світова економіка виглядає як “матриця, утворена регіональними просторами, які взаємодіють між собою у межах функціональних площин чи потоків” [30, с. 175]. Причому, чим більше розмаїття форм і видів діяльності виявляється у процесі співробітництва, тим більше вихідного матеріалу для створення нових економічних, політичних і соціальних конструкцій після проходження точки біфуркації.

Висновки з проведеного дослідження.

Транскордонне співробітництво доречно розглядати як “підсилювач” позитивних змін і “нейтралізатор” негативних наслідків розширення повноважень територіальних громад щодо управління ресурсами. Синергетичний ефект транскордонного співробітництва пропонуємо тлумачити як результат правильного вибору атрактивних цілей у процесі еволюції регіональної системи, що можуть бути ефективно досягнуті як за рахунок використання її внутрішнього потенціалу, так і налагодження взаємовигідних зовнішньоеко-

номічних зв'язків, що у підсумку веде до стрибкоподібного зростання показників економічної, соціальної та екологічної ефективності функціонування регіонального господарського комплексу, зниження рівня ентропії (як прояву дезорганізації і непорядкованості), зміцнення конкурентних переваг регіону і підвищення його значимості у контексті реалізації загальнонаціональних стратегічних цілей (у т.ч. євроінтеграційної політики). Для досягнення синергетичного ефекту від реалізації регіональних, місцевих програм і стратегій розвитку та програм ТКС потрібен уніфікований підхід до узгодження положень та пріоритетів означених інструментів розвитку. Удосконалення стратегій розвитку прикордонних регіонів можливе за рахунок більш глибокого дослідження їх внутрішнього потенціалу, аналізу альтернативних шляхів еволюції після проходження точок біфуркації і вибору оптимальної атрактивної цілі з урахуванням можливостей взаємодоповнення виробничих факторів українських прикордонних регіонів та регіонів сусідніх держав.

Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності побудови механізму налагодження синергетично орієнтованих транскордонних зв'язків між регіонами України та сусідніх держав.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зеліч В. В. Теоретичні засади здійснення транскордонного співробітництва підприємств. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 756–762. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/115.pdf (дата звернення: 12.02.2022).
2. Колобердянко І. І., Баклаженко Ю. В. Участь України в програмах транскордонного співробітництва. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 17. С. 34–37. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/17_2018/07.pdf (дата звернення: 26.04.2022).
3. Ковальов В. Г. Децентралізація та транскордонне співробітництво: організаційно-правові засади. *Право та державне управління*. 2020. № 1. Т. 2. С. 245–251.
4. Чеботарьов В. А., Цеханович В. Б. Бар'єри в системі транскордонного співробітництва України – ЄС: аналіз та рекомендації. *Проблеми економіки*. 2021. № 1. С. 58–63.
5. Проскура В. Ф., Фозекош М. Л. Проблеми та перспективи реалізації транскордонного співробітництва на місцевому рівні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 14. С. 139–146. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/17.pdf (дата звернення: 12.02.2022).
6. Приходько В. П. Міжнародна співпраця регіонів в контексті зближення України та європейського співтовариства: зовнішньоекономічні та управлінські аспекти. *Економіка та держава*. 2014. № 8. С. 10–13.
7. Цеханович В. Б. Транскордонні кластери у системі єврорегіонального співробітництва України. *Приазовський економічний вісник*. 2021.

Вип. 1 (24). С. 161–166. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2021/1_24_ukr/30.pdf (дата звернення: 12.02.2022).

8. Куцаб П. А. Теоретико-концептуальні підходи до розвитку транскордонного співробітництва в умовах євроконвергенції. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 15. С. 384–389. URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/78.pdf> (дата звернення: 26.04.2022).

9. Маркович В. В. Методичні підходи до дослідження соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва. *Регіональна економіка*. 2015. № 1. С. 136–144.

10. Корнелюк О. А., Завадська Ю. І., Чапко Р. В. Форми реалізації транскордонного співробітництва в Європейському Союзі. *Інноваційна економіка*. 2021. № 3–4. С. 12–18.

11. Заяць О. І. Прикордонне співробітництво як передумова розвитку міжнародної економічної конвергенції. *Науковий вісник УжНУ. Серія "Міжнародні економічні відносини та світове господарство"*. 2019. Вип. 24. Ч. 2. С. 21–26.

12. Жаліло Я. А. Інституційні механізми активізації синергії транскордонної співпраці на кордоні Україна – ЄС. *Науковий вісник УжНУ. Серія "Міжнародні економічні відносини та світове господарство"*. 2021. Вип. 37. С. 43–49.

13. Коваленко С. І. Емерджентність розвитку транскордонних кластерних систем у морській галузі України. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія "Економічні науки"*. 2019. № 1. С. 155–164.

14. Дунська А. Р., Жалдак Г. П. Транскордонне співробітництво: сутність та перспективи розвитку. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 7. С. 56–64.

15. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 12.02.2022).

16. Про транскордонне співробітництво: Закон України № 1861-IV від 24.06.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text> (дата звернення: 12.02.2022).

17. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.02.2022).

18. Мікула Н., Засадо В. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції: монографія. Київ: НІСД, 2014. 316 с.

19. Strassburger G., Bosswick W., Husband C. Transnational social spaces. Bilbao: University of Deusto, 2005. 123 p.

20. Возняк Г. В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 34–43.

21. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія. Київ: КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2008. 272 с.

22. Anderson J., Dowd L. Border Regions and Territoriality: Contradictory Meanings, Changing Sig-

nificance. *Regional Studies*. 1999. Vol. 33. № 7. pp. 593–604.

23. Ліщинський І. О. Глокалізаційні стратегії формування полюсів розвитку в Європі: автореф. дис. ... докт. екон. наук: 08.00.02 "Світове господарство і міжнародні економічні відносини"; ТНЕУ. Тернопіль, 2019. 43 с.

24. Бухаріна Л. М. Процес управління і самоорганізації регіональних соціально-економічних систем. *Економічний нобелівський вісник*. 2014. № 1. С. 59–65.

25. Бутко М. П., Тульчинський Р. В. Обґрунтування сутності використання методологічних підходів до становлення нового регіоналізму. *Економіка та держава*. 2018. № 7. С. 9–12.

26. Синергія програм транскордонного співробітництва та стратегій регіонального розвитку в Україні / упоряд. Є. Романенко. Чернігів: Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень, 2018. 92 с.

27. Транскордонне співробітництво як інструмент місцевого та регіонального розвитку: аналітична доповідь / В. В. Химинець, А. А. Головка, О. І. Мірус. Київ: НІСД, 2021. 47 с.

28. Транскордонне співробітництво: правові основи та успішні практики: посібник / за заг. ред. В. А. Устименка. Київ, 2020. 152 с.

29. Гонта О. І. Синергетичний підхід до формування політики транснаціоналізації економіки регіонів. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2009. № 2 (3). С. 77–90.

30. Глобальна економіка: навч. посібник / О. В. Довгаль, У. Я. Андрусів, О. В. Ткаліч, О. С. Павленко. Івано-Франківськ: ФОП Супрун В. П., 2019. 262 с.

REFERENCES:

1. Zelich V. V. (2018) Teoretychni zasady zdiisnennia transkordonnoho spivrobitnytstva pidpriemstv [Theoretical principles of implementation of cross-border cooperation of enterprises]. *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and Society] (electronic journal), vol. 19, pp. 756–762. Available at: http://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/115.pdf (accessed 12 February 2022).

2. Koloberdianko I. I., Baklazhenko Yu. V. (2018) Uchast Ukrainy v prohramakh transkordonnoho spivrobitnytstva [Participation of Ukraine in programs of transboundary cooperation]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia* [Eastern Europe: Economy, Business and Management] (electronic journal), no. 17, pp. 34–37. Available at: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/17_2018/07.pdf (accessed 26 April 2022).

3. Kovalyov V. H. (2020) Detsentralizatsiia ta transkordonne spivrobitnytstvo: orhanizatsiino-pravovi zasady [Decentralization and cross-border cooperation: organizational and legal basis]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia* [Law and Public Administration], no. 1, vol. 2, pp. 245–251.

4. Chebotarov V. A., Tsekhanovych V. B. (2021) Bariery v systemi transkordonnoho spivrobitnytstva Ukraina – EU: analiz ta rekomendatsii [Barriers in the EU – Ukraine cross-border cooperation system: anal-

ysis and recommendations]. *Problemy ekonomiky* [The Problems of Economy], no. 1, pp. 58–63.

5. Proskura V. F., Fozekosh M. L. (2018) Problemy ta perspektyvy realizatsii transkordonnoho spivrobitnytstva na mistsevomu rivni [Problems and prospects for implementation of cross-border cooperation at the local level]. *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and Society] (electronic journal), vol. 14, pp. 139–146. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/17.pdf (accessed 12 February 2022).

6. Prykhodko V. P. (2014) Mizhnarodna spivpratsia rehioniv v konteksti zblyzhennia Ukrainy ta yevropeiskoho spivtovarystva: zovnishnoekonomichni ta upravlinski aspekty [International cooperation in the context of convergence regions of Ukraine and the European community: foreign trade and management aspects]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and State], no. 8, pp. 10–13.

7. Tsekhanovych V. B. (2021) Transkordonni klasteri u systemi yevrorehionalnoho spivrobitnytstva Ukrainy [Cross-border clusters in the system of Euro-regional cooperation of Ukraine]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk* [Priazovsky Economic Herald] (electronic journal), vol. 1 (24), pp. 161–166. Available at: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2021/1_24_ukr/30.pdf (accessed 12 February 2022).

8. Kutsab P. A. (2017) Teoretyko-kontseptualni pidkhody do rozvytku transkordonnoho spivrobitnytstva v umovakh yevrokonverhentsii [Theoretical and conceptual approaches of cross-border cooperation development in European convergence conditions]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and National Problems of the Economy] (electronic journal), vol. 15, pp. 384–389. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/78.pdf> (accessed 26 April 2022).

9. Markovych V. V. (2015) Metodychni pidkhody do doslidzhennia sotsialno-ekonomichnoi efektyvnosti transkordonnoho spivrobitnytstva [Methodological approaches to the study of social and economic efficiency of cross-border cooperation]. *Rehionalna ekonomika* [Regional Economy], no. 1, pp. 136–144.

10. Korneliuk O. A., Zavadzka Yu. I., Chapko R. V. (2021) Formy realizatsii transkordonnoho spivrobitnytstva v Yevropeiskomu Soiuzi [Forms of implementation of cross-border cooperation in the European Union]. *Innovatsiina ekonomika* [Innovative Economy], no. 3–4, pp. 12–18.

11. Zajats O. I. (2019) Prykordonne spivrobitnytstvo yak peredumova rozvytku mizhnarodnoi ekonomichnoi konverhentsii [Cross-border cooperation as a prerequisite of the international economic convergence development]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo* [Scientific Herald of Uzhgorod National University. International Economic Relations and World Economy], vol. 24, no. 2, pp. 21–26.

12. Zhalilo Ya. A. (2021) Instytutyni mekhanizmy aktyvizatsii synerhii transkordonnoi spivpratsi na kordoni Ukraina – EU [Institutional mechanisms of activation synergy of cross-border cooperation at Ukraine – EU border]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo* [Scientific Herald of Uzhgorod

National University. International Economic Relations and World Economy], vol. 37, pp. 43–49.

13. Kovalenko S. I. (2019) Emerdzhentnist rozvytku transkordonnykh klasternykh system u morskii haluzi Ukrainy [The emergence of the development of cross-border cluster systems in the maritime industry of Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky* [Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences], no. 1, pp. 155–164.

14. Dunska A. R., Zhaldak H. P. (2019) Transkordonne spivrobotnytstvo: sutnist ta perspektyvy rozvytku [Cross-border cooperation: the essence and prospects of development]. *Pidpryemnytstvo ta innovatsii* [Entrepreneurship and Innovation], vol. 7, pp. 56–64.

15. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (accessed 12 February 2022).

16. Law of Ukraine on cross-border cooperation № 1861-IV (2004, June 24). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text> (accessed 12 February 2022).

17. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the approval of the State Strategy for Regional Development for 2021–2027 № 695 (2020, August 5). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (accessed 12 February 2022).

18. Mikula N., Zasadko V. (2014) *Transkordonne spivrobotnytstvo Ukrainy v konteksti yevrointehratsii* [Cross-border cooperation of Ukraine in the context of European integration]. Kyiv: NISD. (in Ukrainian)

19. Strassburger G., Bosswick W., Husband C. Transnational social spaces. Bilbao: University of Deusto, 2005. 123 p.

20. Voznyak H. V. (2015) Rehionalnyi rozvytok: sutnist i metodolohichna osnova [Regional Development: the Nature and Methodological Basis]. *Rehionalna ekonomika* [Regional Economy], no. 3, pp. 34–43.

21. Chuzhykov V. I. (2008) *Hlobalna rehionalistyka: istoriia ta suchasna metodolohiia* [Global regionalism: history and modern methodology]. Kyiv: Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman. (in Ukrainian)

22. Anderson J., Dowd L. Border Regions and Territoriality: Contradictory Meanings, Changing Significance. *Regional Studies*. 1999. Vol. 33. № 7. P. 593–604.

23. Lishchynskyi I. O. (2019) *Hlokalizatsiini stratehii formuvannia poliisiv rozvytku v Yevropi* [Glocalization strategies for poles of development formation in Europe] (PhD Thesis), Ternopil: Ternopil National Economic University.

24. Bukharina L. M. (2014) Protses upravlinnia i samoorhanizatsii rehionalnykh sotsialno-ekonomichnykh system [The process of management and self-organization of regional socio-economic systems]. *Ekonomichni nobelivskyi visnyk* [Nobel Economic Herald], no. 1, pp. 59–65.

25. Butko M. P., Tulchynskyi R. V. (2018) Obgruntuvannia sutnosti vykorystannia metodolohichnykh pidkhodiv do stanovlennia novoho rehionalizmu [Reasoning the using essence of methodological approaches to formation of a new regionalism]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and State], no. 7, pp. 9–12.

26. Romanenko Ye. (ed.) (2018) *Synerhiia proqram transkordonnoho spivrobotnytstva ta stratehii rehionalnoho rozvytku v Ukraini* [Synergy of cross-border cooperation programs and regional development strategies in Ukraine]. Chernihiv: Polish Foundation for International and Regional Studies. (in Ukrainian)

27. Khymynets V. V., Holovka A. A., Mirus O. I. (2021) *Transkordonne spivrobotnytstvo yak instrument mistsevoho ta rehionalnoho rozvytku* [Cross-border cooperation as a tool of local and regional development]. Kyiv: NISD. (in Ukrainian)

28. Ustymenko V. A. (ed.) (2020) *Transkordonne spivrobotnytstvo: pravovi osnovy ta uspishni praktyky* [Cross-border cooperation: legal foundations and successful practices]. Kyiv (in Ukrainian)

29. Honta O. I. (2009) Synerhetychnyi pidkhid do formuvannia polityky transnatsionalizatsii ekonomiky rehioniv [Synergetic approach to the formation of policies for transnationalization of regional economies]. *Naukovyi visnyk ChDIEU* [Scientific journal of ChSIEM], no. 2 (3), pp. 77–90.

30. Dovhal O. V., Andrusiv U. Ia., Tkalic O. V., Pavlenko O.S. (2019) *Hlobalna ekonomika* [Global Economy]. Ivano-Frankivsk: FOP Cuprun V. P. (in Ukrainian)